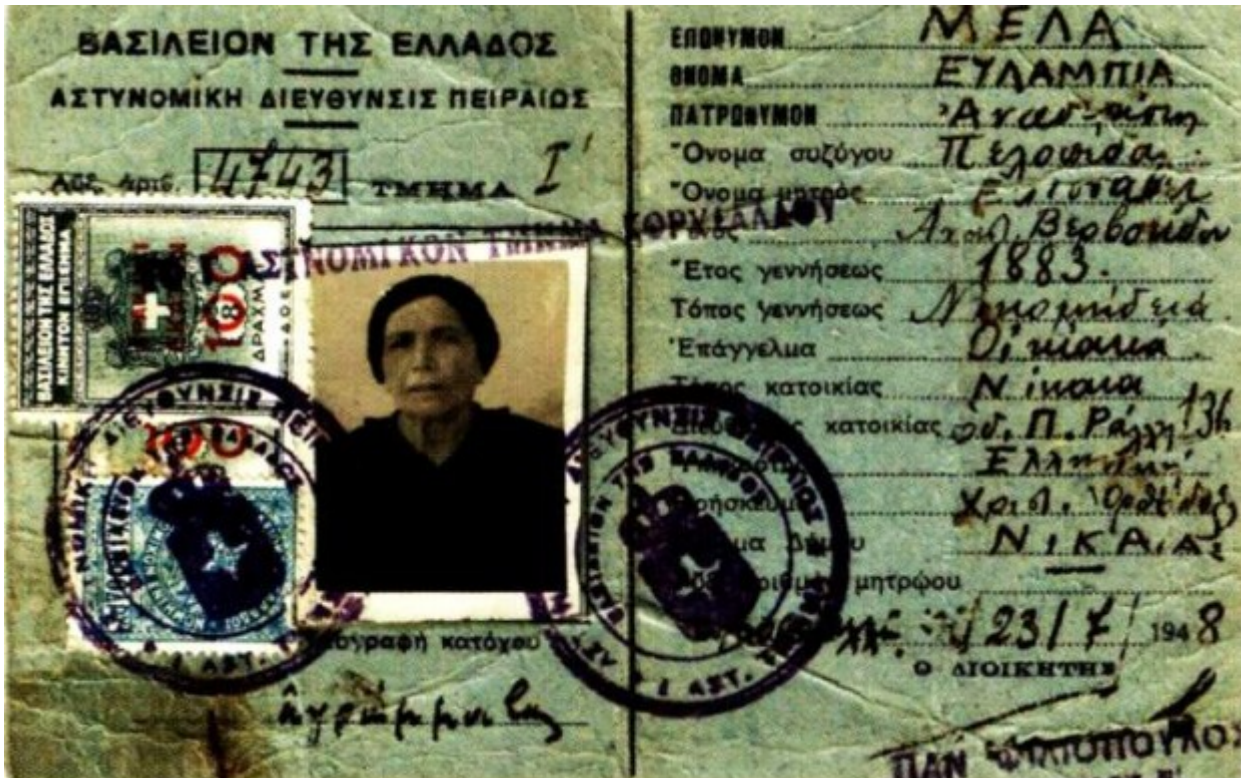

Τα Ποντιακά και Μικρασιατικά επώνυμα και η προέλευσή τους

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Α. Κωνσταντινίδου,

Φιλόλογος

- Αν εξετάσει κανείς τα σημερινά επώνυμα των Ελλήνων θα διαπιστώσει πως από περιοχή σε περιοχή διαφέρουν οι καταλήξεις, οι οποίες παρουσιάζονται συχνότερα. Έτσι, παρατηρούμε πιο συχνά την κατάληξη «-ούδης» σε επίθετα της Μακεδονίας και της Θράκης, την κατάληξη «-άκης» στα κρητικά επώνυμα, την κατάληξη «-άκος» και «-έας» σε επώνυμα της Μάνης, την κατάληξη «-άτος» στα επίθετα της Κεφαλονιάς, την κατάληξη «-όπουλος» στα πελοποννησιακά επίθετα ενώ τα ποντιακά επίθετα και Μικρασιάτικα διακρίνονται από την χαρακτηριστικές καταλήξεις «-ίδης» και «-ιάδης» και πιο σπάνια -από επίδραση της τουρκικής- «-όγλου» και «-ης».
- Εξετάζοντας συνοπτικά τη διαδρομή των επιθέτων στην ιστορία, θα διαπιστώσουμε πως στην αρχαιότητα επίθετα χρησιμοποιούσαν οι ευγενείς

οικογένειες, για να δηλώσουν το γένος καταγωγής των ατόμων που τα έφεραν. Από τα πιο γνωστά αριστοκρατικά γένη είναι οι Λαβδακίδες, οι Ατρείδες, οι Αι-ακίδες με γενάρχες τον Λάβδακο, τον Ατρέα και τον Αιακό αντίστοιχα. Επιπλέον, και εν είδει επώνυμου ή ως πρόσθετο χαρακτηριστικό καταγωγής χρησιμοποιόταν και τ' όνομα του πατέρα συνοδευόμενο από τις καταλήξεις «-ίδης» και «-άδης», για να δηλώσει σαφέστερα την καταγωγή του ήρωα. Γι' αυτό, ο Οδυσσέας είναι γνωστός ως Λαερτιάδης, ο Αχιλλέας ως «Πηλείδης» και ο Δίας ως «Κρονίδης».

- Από τη βυζαντινή εποχή σε ρόλο επώνυμου άρχισαν να χρησιμοποιούνται τα παρωνύμια ως συνοδευτικά του βαπτιστικού ονόματος. Παράλληλα, για τις μεγάλες αριστοκρατικές οικογένειες καθιερώθηκαν οικογενειακά ονόματα και ονόματα γενεών, τα οποία προέρχονται από τίτλους και αξιώματα. Η Κρήτη και τα νησιά, λόγω της ενετοκρατίας, είναι οι πρώτες περιοχές που χρησιμοποίησαν οικογενειακά ονόματα, τα οποία και βρίσκονται σε έγγραφα χρονολογούμενα πριν από το 1200. Κατά την τουρκοκρατία χρησιμοποιούνταν το πατρώνυμο ως συνοδευτικό του κύριου ονόματος. Όσον αφορά στα ποντιακά επίθετα, αυτά άρχισαν να παίρνουν συγκεκριμένες καταλήξεις με κυρίαρχες αυτή σε «-ίδης» και «-άδης» από τα μέσα του 18ου αιώνα, όταν επετράπη από την τουρκική κυβέρνηση η ίδρυση επίσημων ελληνικών σχολείων στον Πόντο, ενώ μέχρι τότε υπήρχαν τα εκκλησιαστικά παλαιού τύπου σχολεία. Η ανάγκη καταγραφής των μαθητών σε μητρώα και καταλόγους, αλλά και η επιθυμία των διδασκάλων για την ελληνική παιδεία και μόρφωση, τους ώθησε να προσθέσουν την αρχαιοπρεπή κατάληξη «-ίδης» στο επώνυμο που είχαν μέχρι τότε οι μαθητές. Βέβαια αρκετά παρέμειναν στην τουρκικής επιρροής κατάληξή τους σε -όγλου (αντίστοιχη του δικού μας -ίδης) που σημαίνει «παιδί του...» διατηρώντας ως ρίζα την ελληνική η και τουρκική λέξη παραγωγής τους, όπως Αράπογλου, Γιάσογλου, Παπάζογλου, Εκμεκτσόγλου (αυτός που παρασκευάζει ψωμί, ο φούρναρης), Κιλπζογλου (ο αξιωματούχος η απλά στρατιωτικός «Σπαθόπουλος»), Ζουρνατζόγλου (αυτός που παίζει το ζουρνά, πνευστό λαϊκό όργανο).
- Εξετάζοντας τα ποντιακά και μικρασιάτικα επώνυμα διαπιστώνουμε πως ταξινομούνται σε επώνυμα που προέρχονται από πατρώνυμα, επαγγέλματα, τοπωνύμια και χαρακτηριστικά ή παρατσούκλια. Παρακάτω παραθέτουμε ορισμένα επίθετα από κάθε κατηγορία:
- Πατρωνυμικά-Μητρωνυμικά: Αβραμίδης, Αναστασιάδης, Αντωνιάδης, Αποστολίδης, Βασιλειάδης, Γεωργιάδης, Γρηγοριάδης, Δεσποινιάδης, Εμμανουηλίδης, Θεοδωρίδης, Ιασωνίδης, Ιορδανίδης, Ιωακειμίδης, Κωνσταντινίδης, Μιχαηλίδης, Νικολαΐδης, Πασχαλίδης, Πετρίδης, Σαββίδης, Φιλιππίδης, Χριστοφίδης.

- **Επίθετα από επαγγέλματα-αξιώματα:** Ακριτίδης (ακρίτας, φρουρός ίων συνόρων), Αμπατζίδης (κατασκευαστής μάλλινων υφασμάτων), Αρζουχαλτζής (ειδικός γραμματέας-δικολάβος στην τουρκική διοίκηση), Ζουρνατζίδης (ο μουσικός που παίζει ζουρνά), Ζυμαρίδης (αυτός που παρασκευάζει ψωμί, ο φούρναρης), Καζαντζίδης (καζαντζής= χαλκιός), Καλαϊτζίδης (καλαϊτζής= γανωματής), Καρβουνίδης (= ο έμπορος κάρβουνου) Κεμεντζετσίδης (κεμεντζετζής= λυράρης), Κουγιουμτζίδης ή Κοεμτζίδης (κουγιουμτζής= αργυροχρυσόχοος), Μελάς (ο παραγωγός η έμπορος μελιού), Οικονομίδης, Τσιλιγκιρίδης (κλειδαράς), Ουσταμπασίδης (ουστάμπασης= αρχιτεχνίτης, αρχιμεταλλουργός), Πατρικίου, Πεχλιβανίδης (πεχλιβάνης=παλαιστής), Σεφεριάδης (πολεμιστής<σεφέρι= πόλεμος), Σιδερίδης Συγγελίδης (από το εκκλησιαστικό οφίκιο του «συγκέλου» Σύμβουλος του επισκόπου που έμενε μαζί του, στο ίδιο κελί.), Τερζίδης (ράφτης), Υφαντίδης.
- Επίθετα από τοπωνύμια: Κανετίδης (ο καταγόμενος από την Αργυρούπολη, από την ονομασία Καν(ιν) της Αργυρούπολης, Κογκαλίδης (από το χωριό Κογκά της Τραπεζούντας), Κοροξενίδης (από το χωριό Κορόνιξα η Κορόξενα της Αργυρούπολης), Μουρατχανίδης (από το χωριό Μουραχτάν), Νικοολιτίδης (από τη Νικόπολη, συναντάται ακόμη και ως Καραχισαρίδης από την τουρκική ονομασία της Νικόπολης «Καραχισάρ»), Λαρχανίδης (από τη Λαραχανή), Πολατίδης (από την περιοχή Πολάτ), Τοκατλίδης (από την Τοκάτη).
- **Επίθετα από παρατσούκλια και χαρακτηριστικά:** Ασικίδης (λεβέντης), Ασλανίδης (από το aslan= λιοντάρι), Ατματζίδης (από το atmaca= γεράκι), Ζαρογουλίδης (αυτός που έχει στραβό λαιμό), Καβουκίδης (από το καβούκ= όστρακο), Καμπουρίδης, Καπασακαλίδης (αυτός που έχει χοντρό πηγούνι), Καρακασίδης (αυτός που έχει μαύρα φρύδια), Κοτσαμπουϊκίδης (= αυτός που έχει μεγάλο μουστάκι), Κωφίδης, Ποζίδης (ξανθός ή σταχτής), Τζεζαϊρλίδης (ναυτικός μελαμψός) Τζιντζής (παιχνιδιάτορας, ταχυδακτυλουργός), Τσαχουρίδης (γαλανομάτης η ξανθός), Τοπαλγιαννίδης (ο γιος του κουτσού Γιάννη), Τοσουνίδης (ο γλυκούλης, αφράτος), Τσιρκινίδης (άσχημος).
- Προσθέτουμε τέλος ως μία αρκετά μεγάλη κατηγορία τα επίθετα με πρώτο συνθετικό το «Χατζή-», που σημαίνει τον προσκυνητή των Αγίων Τόπων, όπως Χατζηαγγελίδης, Χατζηγεωργίου, Χατζηεφραιμίδης, Χατζηιωακειμίδης, Χατζημιχάλης, Χατζηνικολάου, Χατζηπάνος.
- Το γεγονός ότι μερικά από τα επώνυμα και όχι μόνο της ποντιακής, που δηλώνουν επάγγελμα η χαρακτηριστικό προέρχονται από τουρκικές λέξεις, δε σημαίνει ότι υστερούν εθνικά. Η μακράιωνη υποδούλωση του ελληνικού έθνους στους Τούρκους είχε ως αποτέλεσμα κάποιες λέξεις της τουρκικής να ενσωματωθούν στην ποντιακή αλλά και στη νεοελληνική. Άλλωστε, τέτοια φαινόμενα παρατηρούνται μεταξύ γειτονικών λαών. Η προέλευση των

επωνύμων, και όχι μόνο των ποντιακών και μικρασιάτικων, δε παύει να είναι ένα θέμα που παρουσιάζει ενδιαφέρον και το οποίο χρήζει παραπέρα έρευνας από την επιστήμη της γλωσσολογίας.

Οικογένειες Βερβατίδου, Μελά, Γιάσογλου.

Πηγή: Βιθυνιακά Χρονικά, Τριμηνιαία Έκδοση της Αδελφότητας Βιθυνών«, Έτος Γ', Τεύχος 8, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2014.